

небесной и потому принимала формы обожествления и религиозного поклонения. Исключая элемент супружеских, плотских отношений, поэты акцентировали сугубо духовный характер воспеваемого ими чувства.

Историко-литературное значение куртуазной лирики огромно: впервые в Европе отождествлено благо и красота с женщиной и с женским началом, и изображена любовь как высокое томление по идеалу. В произведениях трубадуров и труверов мы видим модель любовного переживания, которая остается одной из доминирующих вплоть до настоящего времени.

### Литература

1. Поэзия трубадуров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://svr-lit.niv.ru/svr-lit/raspopin/evropejskoe-srednevekovoe/poeziya-trubadurov.htm>. – Дата доступа: 15.02.2013.

2. Куртуазная литература [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.russianplanet.ru/filolog/kurtuaz>. – Дата доступа: 15.02.2013.

**УДК 821.161.3-311.6\*Науменко:821.112.2-311.6\*Бёлль**

***Т. С. Саковіч***

### **ІВАН НАВУМЕНКА І ГЕНРЫХ БЁЛЬ: ПІСЬМЕННІКІ АДНОЙ КНІГІ - ЛЕТАПІСУ СВАЙГО ЧАСУ**

*У гэтым артыкуле прапануецца кароткі агляд галоўных этапаў жыцця і творчасці двух вялікіх пісьменнікаў і ўдзельнікаў Другой Сусветнай вайны Івана Навуменкі і Генрыхы Бёля. Раскрываецца адзінае аўтарскае бачанне вайны і яе наступстваў.*

Гісторыя чалавецтва мае адну загадкавую асаблівасць – у ёй ключавым вымярэннем з'яўляецца чамусьці не стан свету і спакою, а стан вайны, сапраўдная мэта якой ёсць барацьба за сферы ўплыву. Дваццатае стагоддзе вызначылася тым, што змясціла дзве найвялікшыя сусветныя вайны, якія закранулі не толькі многія краіны, але і кантыненты, знішчыўшы мільёны людзей, наклаўшы глыбокі адбітак на тых, хто выжыў, а таксама на пакаленне, якія нарадзіліся пасля вайны.

Сярод «залатой чацвёркі» беларускіх аўтараў (Васіль Быкаў, Янка Брыль, Іван Шамякін і Алесь Адамовіч), якія пісалі пра вайну,

Івану Якаўлевічу Навуменке можна па праву аддаць пяты залаты медаль. У гэтым чалавеку прырода сумясціла тыя дзіўныя чалавечыя якасці, пра якія, на жаль, у цяперашні час многія з пісьменніцкага асяроддзя не маюць нават найменшага падання. Душэўная прастата, бязмежная адкрытасць людзям, бескарыслівая дапамога сябрам і калегам, адданасць сваёй прафесійнай дзейнасці даўжынёю ў жыццё – гэта толькі некаторыя сціплыя фразы, якія характарызуюць такую геніяльную асобу, як Іван Якаўлевіч. Зрэшты, пры жыцці, пісьменнік ніколі не задумаўся б аб уласнай «геніяльнасці», таму што жыў як усе, па агульных законах і маралі свайго часу.

На канферэнцыі 7 кастрычніка 2010 года, прысвечанай 85-й гадавіне з дня нараджэння Івана Навуменкі, мяне па-сапраўднаму зацікавілі некалькі артыкулаў, прысвечаных жыццю і творчаму шляху пісьменніка. Менавіта у артыкуле Васіля Шура з Мазыра невялікі абзац прысвечаны сімвалічнаму значэнню імя «Іван». Аўтар тлумачыць асаблівую каштоўнасць імя «Іван» наступным чынам: «Адметнасць і непаўторнасць на фоне іншых беларускіх пісьменнікаў выявілася нават на іх імёнах. Яны засталіся тымі Іванамі, якія заўсёды помнілі сваё радство – ганарыліся сваёй малой радзімай, шанавалі, паважалі сваіх непасрэдных, адкрытых, шчырых землякоў. Яны паламалі ўсталяваную традыцыю, створаную беларускай нацыянальнай інтэлігенцыяй канца XIX – пачатку XX ст., калі яе прадстаўнікі, ідучы за модай, ламаючы канфесійныя традыцыі, выбіралі сабе псеўданім. І тады Іван традыцыйна станавіўся Янкам, Янам: Іван Неслухоўскі – Янка Лучына, Іван Луцэвіч – Янка Купала, Іван Фёдараў – Янка Маўр і г. д. Стаўшы знакамітымі пісьменнікамі, яны не сталі Янамі, Янкамі. Такім кансерватызмам, на наш погляд, яны (Іван Мележ, Іван Шамякін, Іван Навуменка) выразна падкрэслівалі цесную сувязь са сваёй «малой радзімай» – Усходнім Палессем, дзе імя Іван сярод палешукоў самае тыповае, самае частае, а імёны Янка, Ян – рэдкія...» [1, с. 35–41].

Яшчэ больш глыбокі сімвалічны сэнс гэтае імя набыло пасля Вялікай Перамогі ў Айчыннай вайне ў 1945, так як менавіта яны, Іваны, (тут былі не толькі беларусы, але і рускія, украінцы) ўнеслі самы значны ўклад у Вялікую Айчынную вайну. Менавіта гэтае імя ў беларускай літаратуры больш за іншыя перадае нацыянальны дух і адданасць сваёй Радзіме. «Тры Івана» – І. П. Мележ, І. П. Шамякін, І. Я. Навуменка – сталі сапраўды гістарычнымі фігурамі, якія годна прадстаўлялі свой народ у адказны для будучыні Беларусі перыяд.

Нарадзіўся будучы пісьменнік у мястэчку Васілевічы Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці ў простаай сельскай сям'і рабочага-

чыгуначніка. Бацька Івана Навуменкі Якаў Піліпавіч скончыў поўны курс – чатыры класа – мясцовай царкоўна-прыходскай школы. Усё сваё жыццё ён правёў у нялёгкай працы на чыгунцы і ўсё роўна, як казалі пра яго жонка Марыя Пятроўна, вельмі любіў сваю працу.

Даследчыкі мастацкіх твораў Івана Навуменкі вылучаюць у яго прозе частыя элементы аўтабіяграфізму, а сам пісьменнік у такім выпадку адказвае: «лягчэй за ўсё піша пра сваё перажытае», а яго малая радзіма – палеская вёсачка Васілевічы, як адзначалася вышэй, і ёсць тая геаграфічная кропка на карце Палесся, у якой разам з нараджэннем былі закладзены светапоглядныя асновы ўсёй творчасці пісьменніка. Для стылю Навуменкі сапраўды ўласціва адлюстраванне мясцовага каларыту: ён любіў, як адзначае Л. Корань, часам падкрэсліць рэгіянальную асаблівасць палескіх ландшафтаў [2, с. 76–81].

Аднак, па-сапраўднаму жыццёвай школай будучага пісьменніка стала вайна з яе жорсткім, суровым вопытам. Горыч гэтай вялікай усенароднай драмы ён адчуў спаўна. У сямнаццацігадовам узросце юнак ўключыўся ў падпольную барацьбу з акупантамі, а затым працягнуў яе ўжо як разведчык дэсантнай групы, сувязны і баец партызанскай брыгады імя Панамарэнкі. З снежні 1943 года ён знаходзіўся ў радах Савецкай арміі, удзельнічаў у цяжкіх баях на Карэльскім пярэсмьку і скончыў вайну ў Усходняй Прусіі і Сілезіі.

Спаўна паспытаў вайны і нямецкі салдат Генрых Бэль. Час і месца яго нараджэння шмат у чым вызначылі жыццё пісьменніка: яму як бы на родзе было напісана ператварыцца ў падданага Трэцяга рэйха, стаць салдатам вермахта, потым ваеннапалонным і, нарэшце, жыхаром разбуранай, растаптанай, зняважанай краіны.

У артыкуле «Аб самім сабе» Бэль пісаў: «Родіўся в Кельне, 21 декабря 1917 года, в то время, как мой отец, солдат ландштурма, стоял в карауле на мосту; в самый голодный год мировой войны у него родился восьмой ребенок; двое детей умерли еще в младенчестве; я родился в то время, когда мой отец проклинал войну и болвана кайзера, памятник которому он позднее мне показывал» [3, с. 9]. Маці Генрыха Бёля, жыццё якой трагічна абарвалася падчас аднаго з бомбавых удараў, пракаментавала прыход Гітлера да ўлады вельмі каратка: «Значит, будет война» [3, с. 10]. Вайна прыйшла, і Бэль, будучы нямецкім салдатам, але нягледзячы на ўсялякія забароны, з шчырай душой расчыняў дзверы ўласнага дома перад многімі чужымі людзьмі, якія прасілі дапамогі, прытулку і ежы. Сам Бэль, выдатна ведаў горкую цану чалавечым слязам і пакутам і такіх людзей «чужымі» зусім не лічыў. Такім Генрых Бэль заставаўся да апошняга дня свайго жыцця.

Неабходна адзначыць, што адкрыты гасцінны дом для ўсіх, хто ўваходзіў у яго з добрым сэрцам быў і ў Івана Навуменкі. У сваім артыкуле Таццяна Шамякіна адзначае: «Дзверы не зачыняліся, як і ў вёсках таго часу. Жалезныя ўваходы, электронныя замкі, дамафоны – нічога гэтага і ў страшным сне не магло б нам тады прысніцца. Жыхары свабодна заходзілі адзін да аднаго, жанчыны разам гатавалі стравы, пазычалі адна ў адной прадукты і грошы, разам сядзелі на лавачцы ў тады ўтульным дворыку, а каля іх гулялі дзеці. Самі дзеці, заходзячы да суседзяў, не адчувалі раўнадушша з іх боку, а наадварот, заўсёды зацікаўленасць, павагу, прыязнасць, замілаванне. Іх частавалі абедамі, чыталі ім свае вершы, наладжвалі гульні...» [4, с. 17–18].

Біяграфія Г. Бёля і І. Навуменкі небагатая знешнімі падзеямі: у асноўным яна складаецца з літаратурнай працы, паездак, кніг, выступаў. Яны абодва былі «храністамі эпохі» і лічыліся тымі пісьменнікамі, якія ўсё сваё жыццё пішуць адну кнігу – летапіс свайго часу. Гэтую думку Бёль выказваў не раз, разумеючы яе ў самым непасрэдным сэнсе: «Все, что я написал, – в том числе проходные маленькие вещи, статьи, рецензии и так далее – представляет собой непрерывное писание» [5, с. 487].

Сапраўды, розныя немцы па-рознаму ставіліся да нацызму, да вайны, да пасляваеннай сваёй нікчэмнасці. Бёль пагарджаў Гітлера, ні ў якім выглядзе не прызнаваў чалавечага самавынішчэння і ведаў, што грахі патрабуюць пакаяння, а рахункі – аплаты. Гэтую думку ён захоўваў да канца: «Солдатам – а я был солдатом – следует жаловаться не на тех, против кого их послали воевать, а только на тех, кто послал их на войну», – напісана ў «Лісце маім сынам» [6, с. 31].

І ўсё ж такі лёс апынуўся добразычлівым да абодвух пісьменнікаў.

Пасля дэмабілізацыі Іван Навуменка працаваў карэспандэнтам газеты «Большавік Палесся». У 1950 ён скончыў завочнае навучанне на філалагічным факультэце БДУ, затым працягнуў вучобу ў аспірантуры і працаваў у рэдакцыі газеты «Звязда», у часопісе «Маладосць», загадваў кафедрай беларускай літаратуры ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце. Таццяна Шамякіна ўспамінае: «У Івана Якаўлевіча была свая манера расповеду... не такая імпрывізацыйная, не такая эмацыянальная, больш стрыманая, але надзвычай інфармацыйна насычаная, без пустой балбатні – кожная фраза несла надзвычай багаты змест. Менавіта яго лекцыі найбольш западалі ў памяць. Ён заўсёды прыводзіў незвычайныя эпізоды з жыцця пісьменнікаў, пераконваючы студэнтаў, што на індывідуальны аўтарскі стыль уплываюць самыя розныя фактары: жыццёвая біяграфія творцы, яго псіхалогія,

адукаванасць, уплыў асяроддзя, кола чытання і іншае...» [4, с. 20–21]. Уражвае і велізарная грамадская дзейнасць пісьменніка, вяршыня якой – выкананне абавязкаў Старшыні Вярхоўнага Савета БССР адзінаццатага склікання (1985–1990). Пад яго старшынствам былі прынятыя шматлікія законапраекты, якія спрыялі развіццю нацыянальнай культуры і мовы.

У гэты ж перыяд у 1972 годзе Бёль становіцца нобелеўскім лаўрэатам. Яшчэ раней, варта адзначыць, у 1969 ён быў абраны кіраўніком германскага ПЭН-цэнтра, у 1972 годзе Бёль займае пасаду прэзідэнта Міжнароднага ПЭН-клуба.

Такім чынам, ўзыходжанне на Алімп адбылося. Не было толькі алімпійцаў: яны з Бёля і Навуменкі відавочна не атрымаліся. Перш за ўсё з прычыны асабістай сціпласці, нейкай непераадольнай сарамлівасці пісьменнікаў. Пра гэта у Бёля больш пераканаўча за ўсё сведчыць яго магіла. У невялікім паселішчы Мертен на могілках стаіць просты драўляны крыж. На ім напісана: «Генрых Бёль. 1917–1985», – і ён злёгка размаляваны ў лубачнай, але зусім не кідкай, манеры сынам пісьменніка, Рэнэ, мастаком па прафесіі.

Працягваючы галоўную думку аб адзіным імкненні двух аўтараў у развіцці нацыянальнай культуры і мовы, неабходна адзначыць, што аўтарскую манеру пісьменнікаў адрознівае глыбокі псіхалагізм, тонкія асацыятыўныя сувязі мінулага з сучаснасцю. У рамане «Вачыма клоўна» у Бёля дзесяцігадовы хлапчук становіцца «героем» пасля ўдала праведзенай аперацыі знішчэння трох рускіх танкаў і супастаўляецца ў галоўнага героя Ганса Шніра з Рюбецалем. Рюбецаль – міфічны вобраз легенд і паданняў Германіі XV стагоддзя: паводле падання – горны дух Велічэзных гор у Сілезіі і Багеміі, увасабляў непагадзь, мог збіць з дарогі альбо натыкнуць на прорву. У рамане «Жанчыны на беразе Рэйна» згадваецца Альберых – кароль эльфаў у германа-скандынаўскай міфалогіі. Творчасць Івана Навуменкі, таксама як і ў Бёля, адрозніваюць такія ж асацыятыўныя сувязі мінулага з сучаснасцю. У рамане «Сорак трэці» аўтар не раз робіць акцэнт на лёс не рускага народа, а менавіта славянскага, узнаўляючы пры гэтым ва ўяўленні галоўных персанажаў моцных духам і цягавітых продкаў-славян, якія адважна змагаліся на родных землях за будучыню сваіх дзяцей. «На бой, славяне, / Судьба сурова! / Неволі, рабства / Порвем оковы. / В крови, в пожарах / Белград и Прага, / В сердцах сыновних / Растет отвага...» [7].

Безумоўна, абодва пісьменніка – годныя і выдатныя нашчадкі светлых традыцый айчыннай і нямецкай культуры і літаратуры. Але вось што здзіўна: перачытваючы і І. Навуменка і Г. Бёля, міжволі здзіўляешся, як шмат у чым пераклікаюцца філасофскія ўяўленні

пісьменнікаў аб сваіх адзіных жыццёвых каштоўнасцях. І ў заключэнне наступныя радкі ўласнага сачынення, на наш погляд, падвядуць вынік вышэйсказанаму аб двух пісьменніках, настолькі раз'яднаных знешне і настолькі злучаных ўнутрана:

Все люди разные по собственной природе:

Национальность, склонности, судьба,

Нередко в их сердцах мы разное находим,

Объединяет же их всех со злом борьба.

Иван Науменко был с Беларуси родом,

А Генрих Бёлль – немецкий подданный солдат.

Военные мелькали год за годом

На человечность жизнь давала новый взгляд!

Иван Науменко и Генрих Бёлль – писатели одной эпохи.

Они писали летопись своих времен.

И, подводя войны прошедшие итоги,

Они писали книги в общем об одном.

О мужестве и подвигах, несправедливом,

О тяготах войны, мучениях в боях.

О лихолетиях, с войной несовместимом,

О трудностях, где были боль, отчаянье и страх.

Все это было и в их личных судьбах,

И в судьбах персонажей их произведений

В немыслимо трагические годы,

В немыслимо трагических сражениях.

## Літаратура

1. Шур, В. Асаблівасці анамастыкону твораў Івана Навуменкі / В. Шур // Рэгіянальная, нацыянальнае і агульнаававае у славянскіх літаратурах, Гомель, 7–8 кастрычніка 2010 г. – Гомель, 2010. – С. 35–41.

2. Корань, Л. Д. «Малая» і «Вялікая» радзіма: мастацкі выбар пісьменніка / Л. Д. Корань // Творчая асоба І. Навуменкі і праблемы беларускай філалогіі і адукацыі: зб. навук. арт. / рэдкал.: Т. І. Шамякіна (гал рэд.); укл. А. І. Бельскі. – Мн.: РІВШ, 2006. – С. 76–81.

3. Бёлль, Г. О самом себе / Г. Бёлль; пер. с нем. Л. Лунгиной. – М.: Молодая гвардия, 1964. – С. 9–15.

4. Шамякіна, Т. Иван Навуменка у часе і прасторы / Т. Шамякіна // Рэгіянальная, нацыянальнае і агульнаававае у славянскіх літаратурах, Гомель, 7–8 кастрычніка 2010 г. – Гомель, 2010. – С. 17–18.

5. Топер, П. М. Свидетель и участник обновления: Г. Бёлль избр. произв. / П. М. Топер. – М.: Панорама, 1994. – 496 с.

6. Затонский, Д. В. Проповедник из Кельна: Г. Бёлль – человек и писатель / Д. В. Затонский // Литературное обозрение. – 1990. – № 5. – С. 31.

7. Науменко, И. Сорок третий [Электронный ресурс] / И. Науменко // Электронная библиотека RoyalLib.ru: электрон. версия кн. – 2013. – URL: [http://royallib.ru/book/naumenko\\_ivan/sorok\\_tretiy.html](http://royallib.ru/book/naumenko_ivan/sorok_tretiy.html) – Дата доступа: 10.04.2013.

**УДК 821.111 (73)-14: 821.161.3-14**

***В. Ю. Старокожева***

**ОБРАЗ МОРЯ В ИНТИМНОЙ ЛИРИКЕ АМЕРИКАНСКИХ  
И БЕЛОРУССКИХ ПОЭТОВ XX ВЕКА  
(на примере стихотворений А. Вертинского и М. Райана)**

*В данной статье рассматривается образ моря в интимной лирике белорусского и американского поэтов XX в. Образ моря выступает в качестве источника жизни, приносящего любовь, радость и веселье, а также в качестве разрушающей силы, способной убить чувство любви.*

Лирика – один из родов литературы, отображающий жизнь через личные переживания человека, его чувства и мысли [1, с. 147]. Она играет большую роль в формировании внутреннего мира человека. Лирику можно разделить на пейзажную, гражданскую, философскую и интимную.

Интимная лирика – это один из наиболее красивых жанров, передающий удивительный мир человеческих чувств и любовных переживаний. Интимная лирика – это также жизнь, переданная романтическими образами. Интимная поэзия направлена на передачу переживаний человека, вызванных его отношениями с другими людьми на узкочеловеческой основе. Проявления дружбы, любви, моральной красоты, духовного родства, благосклонности, очень сокровенные мысли находят свое отражение в произведениях данного жанра [2, с. 12].

Поэты выражают свои чувства и мысли с помощью образов. Один из излюбленных образов в интимной лирике – это молодая красивая женщина, которой восхищаются поэты, воспевают ее красоту и юность. Так и поступает белорусский поэт Анатолий Вертинский в своем стихотворении «Солнце, море, я и наша возлюбленная»,